

approach, specific and general didactic principles, semantic core of which is a set of specific organizational and pedagogical conditions.

Key words: model, professional and ethical competence, future pre-school teachers, professional training.

ИРИНА ЖАДЛЕНКО

г. Запорожье

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье разработана и научно обоснована авторская модель процесса формирования профессионально-этической компетентности будущих воспитателей дошкольных учебных учреждений, которая структурирована по организационно-целевому, стратегическому базовому, содержательно-процессуальному, критериально-диагностическому и результативному блоками. Модель основывается на культурологическом, личностно-ориентированном, компетентностном, синергетическом и экзистенциально-гуманистическом подходах, общедидактических и специфических принципах, смысловым ядром которой является совокупность определенных организационно-педагогических условий.

Ключевые слова: модель, профессионально-этическая компетентность, будущие воспитатели дошкольных учебных учреждений, профессиональная подготовка.

Стаття надійшла до редколегії 24.10.16

УДК 811.161.2:808:377.5:330.1

ВАЛЕНТИНА ІСАКОВА

м. Полтава

valentinaisakova@gmail.com

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕКОНОМІКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті проаналізовано стан наукового й теоретичного обґрунтування проблеми формування риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки. Авторкою розроблено практичні рекомендації щодо розв'язання означеної проблеми з метою розвитку досконалої професійної компетенції, запропоновано цикл навчальних завдань і вправ репродуктивного і творчого характеру. Підкреслено, що результатом навчально-творчої діяльності студентів мають стати вміння щодо створення проектів, презентацій, досягнення ефективної мовленнєвої взаємодії у ділових перемовинах, проведення наради, складання ескізу промови, моделювання комунікативних ситуацій тощо. У дослідженні систематизовано складники риторичної компетенції, вказано на їх роль у професійному становленні й особистій самореалізації сучасного економіста.

Ключові слова: професійне мовлення спеціаліста економіки, риторика, формування риторичної компетентності, риторичні вміння та навички.

Сучасні вимоги до підготовки конкурентоздатного молодшого фахівця економіки актуалізують процеси освіти особистості, спрямовані на формування спеціаліста креативного типу у сфері економіки. Такий фахівець має особливого виду вміння і навички,

що характеризують його як компетентного сучасного працівника та передбачають виконання сукупності міжособистісних, інформаційних і організаційних ролей; використання власних неповторних особистісних якостей як основного джерела і засобу реалізації

професійних функцій; уміння гнучко й сміливо діяти в нестандартних ситуаціях; здатність приймати рішення, креативно визначати напрями розвитку керованої системи, її зміни й шляхи подальшого вдосконалення.

З-поміж таких умінь необхідно виокремити риторичні, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще реалізуватися не тільки на виробництві, а й у безпосередніх ділових контактах із колегами. Всебічний розвиток особистості, здатність орієнтуватися у швидкому потоці інформації, вміння вирішувати важливі економічні, політичні та господарські проблеми крізь призму мовних і мовленнєвих факторів залежать від вироблення комунікативних умінь і навичок майбутніх молодших фахівців економіки, від сформованості їхньої риторичної компетентності, комунікативної культури.

Поєднання фундаментальних економічних знань із професійним мовленням створює належні умови для здобуття студентами такої освіти, яка давала б змогу досягти особистісного, професійного самовизначення та самореалізації.

З давніх часів суспільством було усвідомлено значущість слова у житті людини, розроблено теоретико-практичні поради у його використанні та засвідчено всі здобутки у риторичній, опановувати яку повинні всі члени цивілізованого й розвиненого суспільства. Предметом сучасної риторики виступає вивчення загальних ознак мовленнєвої поведінки, що діють у різноманітних ситуаціях спілкування. На думку Л. Мацько, формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально-естетичного впливу мови неможливе, в якій би сфері суспільно-виробничої діяльності не реалізувала себе сучасна людина. Вміння виголосити політичну промову чи ювілейне привітання, побудувати розгорнений монолог з фахової проблематики і вдало його виголосити, аргументовано дискутувати, природно вести цікаву бесіду чи конструктивний діалог, не відчуваючи браку слів, знайти своє місце у полілозі, ненав'язливо підтримувати розмову або непомітно чи не вимушено вийти з неї, доречно зауважити чи просто шляхетно звернутися і пошанувати

співрозмовника або слухачів і при цьому не тільки самому відчувати задоволення, а дарувати його іншим, бездоганно володіти мовою, маючи гарне чуття і смак до мови, – цьому вчить лінгвістична риторика [4].

Тож актуальність дослідження зумовлена суспільним та освітнім значенням мовно-риторичної освіти, недостатньою підготовкою молодшого спеціаліста економіки до спілкування у його професійній діяльності.

У наукових дослідженнях українських учених знайшли відображення різні аспекти теоретичного вивчення риторичних знань, умінь і навичок та розвитку риторичної компетентності.

Науковцями останнього часу здійснено аналіз таких особливостей формування риторичних умінь і навичок: поступовий характер набуття риторичних умінь і навичок (Т. Ладиженська, М. Нагорний, К. Рубчевський, Г. Сагач, Л. Мацько та ін.), урахування міждисциплінарних зв'язків (Л. Горобець, Т. Губаєва, Н. Масгутова, М. Порубов, А. Соболева, Л. Ткаченко, О. Яковлева та ін.), риторизація навчального процесу (С. Мінеєва, С. Тихонов та ін.) тощо. Незважаючи на наявність наукових розробок із окремих аспектів розвитку риторичних умінь і навичок, питання щодо формування риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки є недостатньо вивченим і потребує окремого розгляду, що й зумовило актуальність дослідження.

Мета статті – аналіз стану наукового та теоретичного обґрунтування проблеми формування риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки та практичні рекомендації щодо розв'язання означеної проблеми з метою розвитку їхньої досконалої професійної компетентності.

Процес формування риторичної компетентності майбутніх молодших фахівців економіки передбачає опанування певних знань, умінь, навичок з риторики, а також розвиток особистісних якостей, зокрема, емоційно-вольової сфери. Сучасність потребує сформувати таку особистість, яка б володіла певним запасом інформації, вміла грамотно будувати свої висловлювання в різних ситуаціях. Адже спілкування вимагає вмінь детально чи

коротко, але зрозуміло передавати зміст почутого, прочитаного, вміло висловлювати свої думки, будувати й поєднувати різні типи текстів, орієнтуватися в інформаційному просторі.

Найвищим рівнем розвитку мовлення є риторична компетентність. Її розвиток залежить від сформованості таких умінь і навичок: орієнтування в ситуації спілкування, усвідомлений вибір комунікативної мети, стратегій, що реалізуються через комунікативні тактики; володіння риторичними прийомами, що дозволяють точно висловлювати думку й переконливо впливають на інтелектуальну та емоційну сферу учасників спілкування; ефективне використання жанрово-стилістичних засобів.

Українська мова за професійним спрямуванням як навчальна дисципліна має значні потенційні можливості забезпечити професійну мовленнєву підготовку майбутніх молодших фахівців економіки, зокрема у формуванні риторичних умінь і навичок: навчити студентів правильно, змістовно і комунікативно доречно створювати власні й осмислено сприймати чужі висловлювання, вдало входити у процес комунікації, успішно його здійснювати і завершувати. За навчальною програмою заняття з дисципліни проводяться у переважній більшості у формі практичної роботи.

Практична робота – це форма навчального заняття, при якій викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Основною метою практичного заняття є розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентом на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів [3].

Подаємо приклади завдань, що допомагають формуванню риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки на заняттях з української мови за професій-

ним спрямування з таких тем: «Мовленнєва культура – критерій професійної майстерності фахівця. Культура мовлення під час дискусії», «Майстерність публічного виступу», «Закони риторики». Система вправ передбачає перехід від аналізу текстів-зразків до самостійної підготовки і від неї до публічного виступу та виголошення промови.

Відомо, що для оратора істотне значення має вміння триматися перед аудиторією, адже здібності в публічному виступі краще виявляться, якщо при цьому він буде вільно себе почувати. На практиці бажання сподобатися слухачам призводить інколи до протилежних наслідків: промовець через невміння поводитися перед широким загалом починає хвилюватися. Надмірне хвилювання (ораторська «лихоманка») спричиняє нездатність ефективно мислити, що може зіпсувати навіть добре підготовлений виступ. Як свідчать дослідження, неконтрольований страх перед початком публічного виступу відчувають до 70% ораторів-початківців. Існує низка порад, розроблених ученими й перевірених досвідом, наприклад: ретельно готуватися до виступу, вдаватися до засобів саморегуляції (контролю своєї поведінки, тобто м'язового напруження, темпу рухів, мови, дихання), перед початком виступу проаналізувати мовленнєву ситуацію, заздалегідь виробити позитивну установку на контакт зі слухачами, не боятися слухачів, сконцентрувати увагу не на власних переживаннях, а на змісті своєї промови.

Навчальний процес доцільно організувати не просто як навчальну, а як навчально-творчу діяльність. Результатами навчально-творчої діяльності з формування риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки є створений проект, презентація, досягнення ефективної мовленнєвої взаємодії у ділових перемовинах, проведення наради, складання ескізу промови, моделювання комунікативних ситуацій (наприклад, «Прийом відвідувачів», «Керівник – підлеглий»), дебатна гра тощо. Змістове навантаження завдань і вправ тісно поєднано з фахом студентів, оскільки майбутні економісти найчастіше оцінюють навчальний процес з погляду того, наскільки він відповідає їхнім уявленням про подальшу професійну діяльність.

Формуванню якостей ораторської майстерності майбутніх молодших спеціалістів економіки сприяють завдання, які пропонують під час проведення практичних занять:

Спишіть текст, доповніть його міркуваннями про те, хто може допомогти країні вийти з кризи (власну думку озвучте перед аудиторією).

Формування ринкової економіки в Україні треба розпочинати з відтворення ринкових інститутів, які існують лише в зародковому стані. Це має відбуватися за схемою, яка враховує економічні, політичні, історичні та психологічні особливості, характерні для нашої країни.

Передусім слід зазначити, що Україна ніколи не мала високорозвинених товарно-грошових відносин. Її становлення, по суті, розпочалося після скасування кріпацтва 1861 року й відбувалося на фоні значних феодальних пережитків. Великим було втручання держави в економіку.

Після 1917 року упродовж майже семи десятиліть країна йшла шляхом розвитку економіки, який ігнорував ринок, уважаючи його рудиментом, що має віджити в усьому світі. Результат відомий: створено суспільство з низькою ефективністю виробництва і низьким рівнем життя людей.

Підготуйте презентацію своєї майбутньої професії, скориставшись наведеним планом:

1. Відомості про ваш фах.
2. Важливість, актуальність вашої спеціальності сьогодні, у майбутньому.
3. Низка характеристик, що репрезентують професійний портрет фахівця вашої спеціальності.

Реалізація таких методів навчання спрямована на формування професійно важливих мовно-риторичних умінь і навичок студентів, що в сукупності дають змогу бути гарними співрозмовниками, вільно триматися перед аудиторією, цікаво виголошувати текст, успішно спілкуватися українською мовою, володіти мімікою, жестами, налагоджувати і підтримувати контакт з аудиторією. Риторичні вміння є необхідними у майбутній професійній діяльності молодших спеціалістів економіки.

У якій би сфері суспільно-виробничої діяльності не реалізовувала себе сучасна люди-

на, формування гармонійно розвиненої особистості неможливе без розвитку риторичної культури – культури публічного виступу, вміння налагодити стосунки з оточенням.

Головна увага в навчанні риторичної майстерності приділяється підготовці та виголошенню тексту промови. Аналізуючи проведення практичних занять, на яких студенти виголошували свої промови, доходимо висновку, що найбільш слабкими в цій ділянці роботи є аргументація мовлення і страх перед аудиторією під час виступу. Формування умінь і навичок аргументування сприяє уникненню конфліктів у колективному та міжособистісному спілкуванні, дає змогу людині бути зрозумілою і сприйнятою іншими, допомагає формувати сильну особистість із чіткою життєвою позицією. Невміння аргументувати призводить часто до конфліктних ситуацій, непорозуміння в колективі, відсутності життєвої позиції, аналітичного мислення тощо. Тому в процесі проведення практичних занять з української мови за професійним спрямуванням звертаємо особливу увагу студентів на вимоги до аргументів (аргумент має бути істинним, достатнім для доказу тези, повинен відповідати тезі, яка обґрунтовується), правила формулювання аргументів (за законами логіки: зміст мусить відповідати дійсності; теза повинна впливати із аргументу, тобто мати логічний зв'язок) та за законами психології (знайти і показати особистий інтерес співрозмовника у прийнятті тези; в аргументі мають враховуватися індивідуальні особливості системи цінностей співрозмовника).

На практичних заняттях студенти виконують такі завдання:

Продовжіть подані речення, додавши аргументаційну частину.

1. Читання книг – корисне заняття, оскільки... .
2. Ніколи не запізнюйся, адже
3. Успіх або неуспіх під час співбесіди залежить не тільки від професійних якостей (освіти, досвіду, умінь спілкуватися), а й
4. Переговори (переговори) – взаємний обмін думками з метою... .
5. Найкращий оратор той, хто своїм словом і повчає слухачів, і

Перерахуйте, які треба використовувати докази (засоби) для доведення своїх тверджень.

Прочитайте поданий діалог. З'ясуйте, чи відповідають прийнятим правилам наведені у ньому аргументи.

– Чиї інтереси захищає у своїх творах О. Забужко?

– Інтереси сучасної жінки!

– Аргументуйте!

– Ну не може ж вона, феміністка, захищати інтереси чоловіків!

Студенти вчаться аргументувати свою позицію, свій вибір, свої вчинки і бажання, а також свою незгоду, несприйняття, небажання. Це важливо, оскільки такі завдання сприяють уникненню небажаних суперечок, конфліктів, навчають бути щирими, виховують громадян демократичного суспільства.

Варто зазначити, що не менш важливою умовою вдалого виступу є правильність, точність, багатство мовлення. Тому значну увагу на практичних заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» варто приділити вдосконаленню культури мовлення студентів-економістів, викоріненню з їхнього спілкування суржику (характерна особливість нашого регіону), російськомовних кальок, неправильного наголошування слів. З цією метою виконуємо такі завдання:

Перекладіть текст українською мовою.

Что такое культура речи

Риторика всегда требовала от оратора и высокой общей культуры, и языкового мастерства. Как подсказывает сам термин культура речи, речь, в отличие от языка, поддается качественной оценке: может быть хорошей, но может и не заслуживать такой похвалы.

Первый критерий, который учитывается в риторике, – содержательность речи: независимо от её типа и объёма высказывания, в ней должна иметь место существенная, важная для общающихся мысль...

Второй критерий – нравственно-оценочный, то, что речь должна быть правдивой, соответствовать истине, должна преследовать благородные цели, служить добру, обогащать участников диалога.

Третий критерий – логичность речи. Логический критерий требует соблюдения законов тождества, противоречия исключённого третьего и достаточного основания.

г. Львов

Відредагуйте словосполучення.

Працювати по сумісництву; посол по особливим дорученням; по стану здоров'я; по власному бажанню; по тарифу; по телефону; по тій причині, що...; по умові; по професії; працюю по гнучкому графіку; зупинка по вимозі; некоректно по відношенню до мене; бухгалтер по покликанню; вислати по пошті; по всім правилам; працювати по схемі; не по силі; по дорученню інспекції; прийняти до відому; по вині менеджера.

Перекладіть українською мовою словосполучення дієслівного типу. Складіть речення.

Ввиду вышеизложенного, ввиду того, что..., вовлекать в работу, вынести благодарности, заслуживать внимания, принести вред, приносит неприятности, приняться за работу.

Випишіть окремо слова з дублетним наголосом і слова, в яких наголос розрізняє значення слів. Значення другої групи слів прокоментуйте.

Атлас, тепло, алфавіт, поверх, батьківщина, помилка, усмішка, недарма, заклад, користь, дзвони, прошу, типовий, вигода, заголовок, відомість, завжди, адже, білизна, дорога.

Спишіть текст, уставляючи пропущені літери та пунктограми, поясніть їх правопис. Доберіть до тексту заголовки.

І. Переконуювати слухачів легше у доброзичливій атмосфері. Їй сприяє... ввічливе пошан...е звертан...я до опонента привітний вираз облич...я. Сприятливу атмосферу може створити й початок виступу. Його завдан...я прихильно налашт...увати слухачів до оратора викликати їх доброзичливість і увагу.

Досвідчен...им ораторам може допомогти жартівливе чи іронічне зауважен...я, доречне в тому випадку, якщо є надія, що слухачі схильні підтримати вас. У ситуації, коли погляди і переконан...я слухачів суперечать позиції полеміста, доцільно створити настрій примирен...я.

Завжди можна знайти те, що викличе в оратора і слухача близькі почут...я, напри-

клад, показати що вас об'єднують спільні інтереси сказати, що вам зрозуміла позиція присутніх, оскільки і самі раніше дотримувалися таких поглядів визначити правомірність інших уявлень і пояснити свою позицію, яка полягає не в нав'язуван...і своєї думки а в прагнен...і обговорити питан...я. Навпаки, викликає неприязнь заява про те, що слухачі повин...і проїнятися вашими переко-нан...ями.

Які ж засоби використовують, прагнучи довести правильність висунутих тверджень і переконати в цьому опонента?... (За Н. Голуб).

II. Доберіть синоніми до підкреслених слів.

Підготуйте виступ (7 – 9 речень) на тему «Не в грошах щастя».

Підготуйте і проведіть гру «Захоплення ініціативи в діалозі».

Двоє учасників сідають у центрі кола. Один із них починає діалог на професійну тему, а другий повинен переключити співрозмовника на свою тему. Робити це треба ввічливо, але наполегливо. Експерти уважно стежать за дотриманням лексичних та орфоепічних норм української мови. Після закінчення гри робимо аналіз допущених помилок: правильне наголошування слів, правильне слововживання (рахувати – вважати, наступний – слідуючий, правильно – вірно тощо). У навчанні діалогічного мовлення варто враховувати психологічні та лінгвістичні особливості цього виду мовленнєвої діяльності: вмотивованість, зверненість, ситуативність, емоційну забарвленість, спонтанність, двосторонній характер спілкування.

30% навчального матеріалу з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» вноситься на самостійне опрацювання. Самостійну роботу можна структурувати за трьома напрямками: поглиблення теоретичних знань, формування мовно-комунікативних умінь і навичок, демонстрація навчальних досягнень. З метою перевірки рівня опрацювання і засвоєння матеріалу виконуємо такі види завдань:

Допишіть речення:

Дискусія – це... .

Підготовчий етап дискусії передбачає... .

На другому етапі – основному – обговорюються питання –

Заключний етап дискусії – це... .

Дискусія може тривати... .

Популярна форма дискусії – це... .

Дебати складаються з таких етапів... .

Щоб вас сприймали слухачі під час дебатів, потрібно... .

Способи дебатування – це... .

Дайте письмово відповіді на запитання:

1. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що риторика – комплексна наука, яка передбачає зв'язки з філософією, логікою, психологією, етикою, сценічною майстерністю? Відповідь обґрунтуйте.
2. Чим зумовлена необхідність знань законів риторики молодшим спеціалістам економіки?
3. Сформулюйте основне призначення риторики.

Отже, формування риторичної компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки на заняттях з української мови за професійним спрямуванням у ВНЗ I–II рівнів акредитації є необхідною передумовою підвищення освітньо-культурного рівня, запорукою якісно нової організації суспільних відносин і засобом утвердження переваги високої мовної культури в усіх сферах суспільного життя.

Наше дослідження відкриває перспективи для подальшої розробки й глибшого вивчення означеної проблеми в таких напрямках: формування риторичної компетентності майбутніх молодших фахівців економіки на заняттях з української мови за професійним спрямуванням; розвиток комунікативних здібностей та культури спілкування в умовах професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. — К. : ВЦ Академія, 2004. — 324 с.
2. Голуб Н. Практичний аспект риторизації процесу навчання української мови і літератури в школі / Ніна Борисівна Голуб // Українська мова і література в школі. — 2008. — № 1. — С. 11–16.
3. Ладъженская Т. А. Речь / Т. А. Ладъженская. — М. : Педагогика, 1990. — 335 с.
4. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. — К. : Вища школа, 2003. — 311 с.
5. Сагач Г. М. Риторика / Г. М. Сагач. — К. : Ін-Юре, 2000. — 340 с.

VALENTYNA ISAKOVA
Poltava

FORMING RHETORICAL COMPETENCE OF JUNIOR SPECIALISTS IN ECONOMICS AT CLASSES OF UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES

The article analyzes the state of scientific and theoretical grounding problems of forming rhetorical competence of junior specialists of economics. The author elaborates practical recommendations to resolve the above mentioned problem to develop improved professional competence, proposes a series of training tasks and exercises of reproductive and creative nature. It is stressed that the result of educational and creative activity of students should be the ability to create project presentations, achieving effective verbal interaction at business negotiations, meetings, sketch speech, modeling of communicative situations and so on. The components of rhetorical competence are systematized, their role in the professional development and self-realization of modern economist are specified in the research.

Key words: Economics expert professional speech, rhetoric, formation of the rhetorical competence, rhetorical skills.

ВАЛЕНТИНА ИСАКОВА
г. Полтава

ФОРМИРОВАНИЕ РИТОРИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МЛАДШИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИКИ НА ЗАНЯТИЯХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА С ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ НАПРАВЛЕНИЕМ

В статье проанализировано состояние научного и теоретического обоснования проблемы формирования риторической компетентности будущих младших специалистов экономики. Автором разработаны практические рекомендации по решению указанной проблемы с целью развития профессиональной компетенции, предложен цикл учебных заданий и упражнений репродуктивного и творческого характера. Подчеркнуто, что результатом учебно-творческой деятельности студентов должны стать умения по созданию проектов, презентаций, достижению эффективного речевого взаимодействия в деловых переговорах, в проведении совещаний, в составлении эскиза речи, в моделировании коммуникативных ситуаций и тому подобное. В исследовании систематизированы составляющие риторической компетенции, указана их роль в профессиональном становлении и личностной самореализации современного экономиста.

Ключевые слова: профессиональная речь специалиста экономики, риторика, формирование риторической компетентности, риторические умения и навыки.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.2016